

Türkiye’deki Bağımsız Denetim Piyasasının Yoğunlaşma Düzeyindeki Değişiminin Denetim Firmalarının Kazanç Dağılımına Etkisi

Oktay YILDIRIM¹

Yıldız AYANOĞLU²

Özet

Bağımsız denetim, firmaların yayınlamış oldukları mali verinin güvenilirliğini artırmak için bir güvence sistemidir. Türkiye’de bağımsız denetim ilk olarak 70’li yıllarda ihtiyari olarak başlamış ve 80’li yıllarda yasal mevzuat oluşturularak belli firmalar için zorunlu hale gelmiştir. Mali verinin güvenilirliğinin sağlanması bakımından kritik öneme sahip olduğundan bağımsız denetim piyasasında zaman içerisinde pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışma, Türkiye’de denetim piyasasının yoğunlaşma düzeyini güncel veriler ile ölçmek ve önceki çalışmalar ile kıyaslayarak, yoğunlaşma oranının değişiminin, denetim firmalarının gelir dağılımı üzerine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla 2020-2023 yılları arasında yayınlanan toplam 372 şeffaflık raporlarından elde edilen veriler kullanılmaktadır. Çalışma sonuçlarını Türkiye’de yapılan önceki çalışmalar ile kıyaslayabilmek için önceki çalışmalarda kullanılan N-Firma Yoğunlaşma Oranı, Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı ve Herfindahl-Hirschman Endeksi yöntemleri kullanılarak analizler yapılmaktadır. Yapılan analizler sonucunda Türkiye’de denetim piyasasının yoğunluğunun sınırlı miktarda azalmasına rağmen piyasanın oligopol görünümünün devam ettiği ve yoğunlaşma oranındaki sınırlı azalışın Gini Katsayısı verilerine göre bağımsız denetim kurumları arasında kazanç dağılımına etkisinin olmadığı ve adaletsiz dağılımın devam ettiği anlaşılmaktadır. Ek olarak denetim piyasasında 4 büyük denetim firmasının piyasaya hakimiyetini devam ettirdiği ve Türkiye’nin denetim piyasası yoğunluğu bakımından Avrupa Birliği ülkeleri ile benzer olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denetim, Bağımsız Denetim, Denetimin Yoğunlaşması, Denetim Piyasası, Yoğunlaşma Düzeyi.

The Effect of the Change in the Concentration Level of the Independent Audit Market in Turkey on the Earnings Distribution of Audit Firms

Abstract

Independent auditing is an assurance mechanism designed to enhance the reliability of published financial data. In Turkey, independent auditing began on a voluntary basis in the 1970s and became mandatory for certain firms in the 1980s with the introduction of new legislation. Many studies have been conducted in the independent audit market over time, as it is critical for ensuring the reliability of financial data. This study aims to measure the current concentration level of the Turkish audit market, compare this level with previous findings, and determine the effect of changes in the concentration rate on the earnings distribution of audit firms. For this purpose, data obtained from a total of 372 transparency reports published between 2020 and 2023 were used. To ensure comparability with earlier research, this study applies the same methodologies: N-Firm Concentration Ratio, Lorenz Curve, Gini Coefficient and Herfindahl-Hirschman Index. As a result of the analysis, it is understood that although the concentration of the audit market in Turkey has decreased slightly, the market retains an oligopolistic structure,

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 03/05/2025 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 30/07/2025

¹ Sorumlu Yazar, Vergi Müfettişi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Doktora Öğrencisi, Ankara/Türkiye, oktay_y@icloud.com, <http://orcid.org/0009-0003-2847-075X>

² Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/Türkiye, yildiz.ayanoglu@hbv.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-1024-2105>

Atıf (Citation): Yıldırım, O. ve Ayanoğlu, Y. (2025). Türkiye’deki Bağımsız Denetim Piyasasının Yoğunlaşma Düzeyindeki Değişiminin Denetim Firmalarının Kazanç Dağılımına Etkisi. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 5(2), 167-183.

and the slight decline in concentration has had no impact on the income distribution among audit firms, as indicated by the unchanged Gini Coefficient. In addition, it is concluded that 4 large audit firms continue to dominate the audit market and Turkey is similar to the European Union countries in terms of audit market concentration.

Keywords: *Audit, Independent Audit, Audit Concentration, Audit Market, Concentration Level.*

1. GİRİŞ

Küresel denetim sektörü, ağırlıklı olarak az sayıda büyük firmanın kontrolündedir. Bu uluslararası denetim şirketleri, bir yandan denetim süreçlerinde standardizasyonu sağlarken, diğer yandan da denetime duyulan güveni artırmaktadır.

Uluslararası denetim firmalarının bir ülkede etkin olması, o ülke için çeşitli avantajlar ve dezavantajlar yaratabilir. Olumlu yanlarından bazıları yerel denetim firmalarına kurumsallaşma konusunda öncülük etmeleri ve sektöre personel yetiştirmeleridir. Diğer yandan denetim piyasası yoğunlaşması, denetim müşterisi bakımından denetçi seçeneğini sınırlarken, orta büyüklükteki denetim firmaları için giriş engeli oluşturmaktadır.

Ekonomik açıdan bakıldığında, denetim piyasasının yoğunlaşması doğal piyasa mekanizmasının bir sonucudur (Velte ve Stiglbauer 2012: 148). Küçük veya orta ölçekli denetim firmalarının kaynakları ve kapasiteleri sınırlı olduğundan; halka açık, uluslararası operasyonları olan ve işlem hacmi çok yüksek, firmaların denetimini yapması mümkün değildir. Bu durum hem denetim müşterisi hem de denetim firması açısından risk oluşturacaktır. Diğer taraftan bu durumun farkında olan denetim müşterisi kendisine uygun denetim firmalarına yönelecektir. Böylece denetim piyasasında bir yoğunlaşma ortaya çıkacaktır. Denetim piyasasının yoğunlaşmasının etkileri ve sonuçları denetim müşterisi ve bilgi kullanıcıları için önemlidir. Yoğunlaşmanın teknelci fiyatlandırmaya yol açıp açmadığı ve denetim kalitesi üzerindeki etkileri konularının araştırılması gerekir; fakat bunlardan önce piyasa yoğunluk düzeyinin tespit edilmesi ve zaman içindeki seyrinin araştırılması gerekmektedir.

Literatürde denetim piyasası yoğunluğu konusuna sınırlı sayıda çalışmada yer verilmektedir. Bu durum, piyasada yoğunlaşmanın düzeyi, nedenleri ve sonuçları hakkında yetersiz bilgi birikimine sahip olunmasına yol açmaktadır. Mevcut çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar birbirinden farklılık göstermekte olup, denetim piyasası yoğunluğu ile denetim kalitesi ve ücreti arasındaki bağlantının daha iyi ortaya çıkarılması için daha büyük araştırmalar yapılması gerekmektedir (Otakefe ve Nelson 2024: 14). Türkiye’de denetim piyasası yoğunlaşmasının tespiti konusunda az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sadece yoğunluk düzeyinin tespitine yönelik olup ülkemizde yoğunlaşmanın etkilerini ve sonuçlarını araştıran çalışmalar henüz yapılmamıştır. Bu çalışma, Türkiye’de denetim piyasasındaki yoğunlaşmanın boyutlarını güncel veriler kullanarak belirlemenin yanı sıra yıllar içerisindeki değişim seyrini göstermeyi ve yoğunlaşma düzeyindeki değişimin denetim firmalarının kazanç dağılımına etkisini göstermeyi amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Buharlaşmasının tersi olan yoğunlaşma terimi, işletme biliminde belli bir sektördeki pazar büyüklüğünün ya da üretim hacminin kaç firma tarafından kontrol edildiğini ifade etmektedir.

Bağımsız denetim piyasasının yoğunlaşmasından kastedilen; dünya genelinde bir bölge ya da bir ülkede denetim faaliyetlerinin ağırlıklı olarak kaç firma (4 büyük ya da 6 büyük gibi) veya hangi firmalar tarafından yürütüldüğüdür. Kısaca, piyasanın ne kadarı kaç firma tarafından kontrol edildiğini ifade etmektedir.

2.1. Dünya Çapında Denetimin Yoğunlaşması

Özellikle büyük denetim firmaları hem yerel hem de küresel pazarların önemli bir kısmını ellerinde tutarak rekabet koşullarını kendi lehlerine çevirebilmekte ve bu durum, denetim piyasalarının oligopol tipi piyasa özellikleri taşımasına neden olmaktadır. Oligopol tipi piyasalarının oluşması piyasa yoğunlaşmasının artmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalar son 25 yılda denetim piyasasındaki yoğunlaşmanın giderek arttığını

göstermektedir. (Velte ve Stiglbauer 2012: 147). Dolayısı ile küresel denetim firmalarının piyasa hakimiyeti artmaya devam etmektedir. Tablo 1’de en büyük ilk 10 denetim firmalarına ilişkin 2023 yılı bilgileri bulunmaktadır.

Tablo 1. Dünya Genelindeki En Büyük İlk 10 Denetim Firmalarına İlişkin Bilgiler

Sıralama	Denetim Firması	Toplam Gelir (Milyar \$)	Çalışan Sayısı	Merkez	Faaliyet Gösterdiği Ülke Sayısı	Ofis Sayısı
1	Deloitte	59,3	412.000	Londra, İngiltere	150	700
2	PWC	50,3	328.000	Londra, İngiltere	157	742
3	EY	45,4	365.000	Londra, İngiltere	150	700
4	KPMG	34,6	265.000	Amstelveen, Hollanda	145	
5	BDO Küresel	11,8	97.200	Zaventem, Belçika	164	1800
6	RSM	8	57.000	Londra, İngiltere	120	830
7	Grant Thornton Uluslararası	7,2	68.000	Londra, İngiltere	140 den fazla	
8	Baker Tilly Uluslararası	4,6	39.000	Londra, İngiltere	147 den fazla	
9	Crowe Küresel	4,4	42.000	New York City, ABD	130 den fazla	
10	Nexia Uluslararası	4	26.000	Londra, İngiltere	120 den fazla	

Kaynak: <https://contentsnare.com/top-audit-firms/> ve firma web adreslerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki veriler ışığında, küresel ölçekte en fazla kazanç elde eden ilk dört denetim firması sırasıyla; Deloitte, PWC, EY ve KPMG olduğu görülmektedir. İlk on firmanın dünya genelinde yaklaşık olarak elde ettiği gelir 230 milyar dolar ve bu firmaların yaklaşık olarak 1,7 milyon çalışanı bulunmaktadır. Bu rakamlar global denetim firmalarının denetim piyasası içindeki büyüklüklerini ortaya koymaktadır.

2.2. Türkiye’de Denetimin Yoğunlaşması

Türkiye’de 2024 yılı itibari ile Bağımsız Denetim Kuruluşu Sicilinde 421 denetim firması kayıtlı bulunmakta olup bunların 165’i Kamu Yararını İlgilendiren Kurum (KAYİK) denetimine yetkisi bulunmaktadır. KAYİK denetimi yapan denetim firmaları şeffaflık raporu yayınlamakla ve bu raporda elde ettikleri gelirleri açıklamakla yükümlüdür. Tablo 2’de Türkiye’de denetim firmalarının 2020-2023 yılları arasında yayınlamış oldukları şeffaflık raporlarında yer alan gelirlerine göre ilk on denetim ağı sıralama bilgileri aşağıda verilmektedir.

Tablo 2. En Fazla Kazanç Elde Eden İlk On Denetim Kuruluşu Sıralaması (Yıllara Göre)

Sıralama	2020	2021	2022	2023
1	PWC	KPMG	PWC	PWC
2	EY	PWC	KPMG	KPMG
3	KPMG	DELOİTE	EY	GGI GLOBAL ALLIANCE
4	DELOİTE	EY	DELOİTE	EY
5	BAKER TILLY	BAKER TILLY	BAKERTILLY	DELOİTE
6	GRANT THORNTON	GRANT THORNTON	GRANT THORNTON	BAKERTILLY
7	MAZARS	MAZARS	MAZARS	GRANT THORNTON
8	BDO	BDO	BDO	SG YMM VE BAĞIMSIZ DENETİM A.Ş.
9	RSM	NEXIA	NEXIA	MAZARS
10	KRESTON	MOORE	PFK	BDO

Kaynak: Yazarlar Tarafından Şeffaflık Raporları Kullanılarak Hazırlanmıştır.

Tablo 1 ve 2 incelendiğinde, dünya genelinde gelirlerine göre ilk on sıralamasına giren denetim firmalarının büyük çoğunluğunun ülkemizde de ilk on sıralamasında olduğu görülmektedir. Buradan hareketle dünya genelinde denetim firmaların büyüklüğünün yerel piyasalardaki güçlerinden kaynakladığı sonucuna varılmaktadır.

Ülkemizde bağımsız denetim sektörü, 1960-1987 yılları arasında global denetim firmalarının yurtdışı finansman sağlayan firmalarımızın denetimini yapması ile başlamıştır. Global denetim firmaları, ülkemiz denetim piyasasına giren ilk kurumlar olması nedeni ile üstünlük elde etmiş olduklarını söylemek mümkündür.

Bağımsız denetim yaptırma zorunluluğu bulunan şirketler, güvenilirliği ve bilinirliği yüksek, denetim firmalarına denetim yaptırmak istemektedir. Bu yüzden yerel denetim firmalarının piyasadaki payları azdır (Sanli ve Özbirecikli 2012: 3). Bu durumun farkında olan ve pazar payını arttırmak isteyen ulusal denetim firmaları uluslararası denetim ağlarına dahil olmaya çalışmaktadır.

2.3. Denetimin Yoğunlaşmasının Etkileri

Teorik olarak tam rekabet piyasalarının yoğunlaşması yoktur. Alıcı ve satıcı piyasa şartlarını etkileyemez. Yoğunlaşmanın artması rekabetin azalması anlamına gelmektedir. Denetim piyasasında yoğunlaşmanın artmasının etkileri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- Yoğunlaşma, rekabeti azaltmakta ve daha küçük denetim firmaları için piyasaya girme konusunda engel oluşturmaktadır.
- Yoğunlaşma, piyasa yapısını önemli ölçüde etkileyerek, rekabet koşullarını değiştirir ve piyasa güçlerinin dağılımlarını etkilemektedir.
- Büyük şirketler için denetim firması seçeneği sınırlı hale gelmektedir.
- Yoğunlaşma, piyasada tekelleşme eğilimine yol açarak, denetim hizmetlerinin fiyatını yükseltebilmektedir.
- Yüksek yoğunlaşma, rekabetin azalmasıyla kaliteyi düşürebileceği gibi, büyük firmaların yüksek standartlara sahip olması nedeniyle kaliteyi artırabilme potansiyeli de taşımaktadır.
- Piyasaya birkaç büyük firmanın hâkim olması, sistemik risklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir.
- Piyasaya az sayıda büyük denetim firmasının hakimiyet kurması durumunda, bu firmaların hazırladığı finansal raporların manipüle edilme olasılığı artmaktadır.

3. LİTERATÜR

Denetim piyasasındaki yoğunlaşma konusundaki araştırmaları iki bakış açısı ile sınıflanabilmektedir. Bu sınıflamanın ilk grubu yoğunlaşmanın boyutlarını araştıran diğeri de etkilerini ya da sonuçlarını araştıran çalışmalardır. Etkileri araştıran araştırmalar ise ücret ve kalite konusuna ağırlık vermektedir.

3.1. Yoğunlaşmanın Boyutlarını Araştıran Çalışmalar

Denetim piyasasında yoğunlaşma düzeyinin tespit edilmesi piyasa dinamiklerinin anlaşılması için yapılması gereken ilk çalışmadır. Bu amaçla farklı ülkelerde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalar aşağıda özetlenmektedir.

Tonge ve Wootton (1991), sekiz büyük denetim firmasının son birleşmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek potansiyel bağımsız denetçi yoğunlaşmasını ve rekabetçiliğini incelemek için, New York Borsası, Amerikan Borsası veya ulusal Tezgah Üstü Piyasada işlem gören şirketler büyük şirketlerin verilerini analiz ederek, birleşmelerin denetim firmaları arasında daha az değil daha fazla rekabet yarattığını ifade etmektedirler.

2002 yılında İngiltere Borsasına kayıtlı şirketlerin denetim pazarında, 4 büyük denetim firmasının payı %90 iken, Arthur Andersen'in tasfiyesiyle bu oran %96'ya yükselmiştir. Bu oran içinde, Price Waterhouse Coopers %70'lik pay ile ilk sıradadır (Beattie, Goodacre ve Fearnley 2003: 3). 2010 yılında İngiltere'de gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, en büyük dört denetim şirketi FTSE 100'deki 99 şirketi ve FTSE 250'deki 240 şirketi, denetlediği tespit edilmektedir. (House of Lords 2011: 9).

Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin çoğunda 4 büyük denetim firması denetim gelirlerinin %90'ından fazlasını elde etmektedir (Avrupa Komisyonu 2010: 15). Yine Avrupa komisyonunun 2015-2018 yıllarını kapsayan raporunda, 4 büyük denetim firmasının, AB' deki "Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar" (KAYİK) denetim piyasasında %70'lik bir paya sahip olduğu belirlenmektedir. (Avrupa Komisyonu 2021: 5). Avrupa'nın en büyük ülkesi olan Alman borsalarında işlem gören firmalar üzerinden yapılan araştırmada toplam ücretlerin %90'ı 4 büyük denetim firması tarafından elde edildiği saptanmaktadır (Bigus ve Zimmermann 2008: 175).

Diğer AB üyesi ülkelerden Hırvatistan’da 2008-2013 yılları arasında, KAYİK denetim piyasasında, orta ila yüksek düzeyde bir yoğunlaşma olgusunun varlığı, (Mališ ve Brozović 2015: 353), Sırbistan da 2008-2011 yılları arasında denetim piyasasının orta düzeyde bir yoğunluğa sahip olduğu ve piyasanın oligopol özelliklerine sahip olduğu, (Mijić ve Vuković 2015: 124), 2016-2018 yılları arası Letonya verileri içeren bir araştırmada, KAYİK olarak adlandırılan şirketlerin denetim süreçlerinde, sektörde önde gelen 4 büyük denetim firmasının önemli bir etkiye sahip olduğu, (Rozgina ve Merlino, 2020: 641), Romanya’da 2013-2022 yılları arasında Romanya Borsası’nda işlem gören 74 şirketin verileri incelendiğinde 4 büyük denetim firmasının pazar payı yeni denetim reformunun yürürlüğe girdiği 2016 yılından sonra % 49’dan %41’e düştüğü ve 2017-2022 döneminde bu oranın %28’e düştüğü ifade edilmektedir (Maca ve Ionescu 2024: 2109).

Ishak, Mansor ve Maruhun (2013), tarafından Malezya’da 2003 mali yıl verileri ile yapılan çalışmada 4 büyük denetim firmasının, pazar payının yaklaşık %72’sini elinde bulundurduğu tespit edilmektedir. Ancak tersi olan ülkelerde mevcuttur. Huber (2011), tarafından yapılan çalışmada Çin’de 4 büyük denetim firmasının hakimiyeti %14 olduğu ifade edilmektedir.

Türkiye’de denetim sektörünün yoğunlaşması konusu henüz yeterince çalışılmamıştır. Bu alandaki mevcut araştırmalar aşağıda özetlenmektedir.

Erdoğan ve Solak (2016), ülkemizde bağımsız denetimin büyük bölümünün 4 büyük denetim firması tarafından yapıldığı ve borsada işlem gören önemli büyüklükteki şirketlerin çoğunun denetimlerinin 4 büyük denetim firmasınınca yapıldığı belirtmektedir. Daha sonra benzer çalışmada Eser (2018), 2013 ve 2017 yılları için denetim piyasa yapısını belirlemek amacıyla, yaptığı çalışmada 4 büyük denetim şirketinin toplam denetim gelirlerinin %76’sını elde ettiğini ve denetim sektöründe yüksek piyasa yoğunlaşmasının olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. En güncel çalışmada ise Kınay ve Cığır (2021), Türkiye’de 2013-2019 yılları için yaptıkları çalışmada 4 büyük denetim şirketinin piyasaya hakim olduklarını ve yoğunluklarını giderek artırdıklarını ve denetim piyasasının oligopol bir piyasa özelliği gösterdiği belirtmektedir.

Yapılan çalışmalarda piyasa yoğunlaşmasının hem ücretleri hem de denetim kalitesini olumsuz yönde etkilemesinden endişe edilmektedir. Bu nedenle bu konularda yapılan çalışma sonuçları aşağıda özetlenmektedir.

3.2. Yoğunlaşmanın Etkilerini Araştıran Çalışmalar

Yoğunlaşmanın etkileri konusunda yapılan çalışma sonuçları incelendiğinde etkilere ilişkin fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. Çalışmalar farklı ülkeler için farklı sonuçlar üretmiştir. Yapılan çalışmaların ücretler ve denetim kalitesine odaklandığı görülmektedir. İlgili çalışmalar aşağıda özetlenmektedir.

3.2.1. Yoğunlaşmanın Denetim Ücretlerine Etkilerini Araştıran Çalışmalar

Yoğunlaşmanın denetim ücretlerine olan olumsuz etkileri literatürde endişe edilen bir konudur. Piyasa gücünün artması ile tekelleri gününü kullanan denetim firmalarının daha yüksek denetim ücreti talep edeceği düşünülmektedir. Bu amaçla çeşitli araştırmalar yapılmış ve araştırmaların genel çoğunluğunda yoğunlaşmanın ücretlere pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıda bu çalışma sonuçları kısaca özetlenmektedir.

Şuan itibari ile en güncel çalışmada Lee, Choi, Kim ve Sunwoo (2024), tarafından 33 ülkeden oluşan örneklemi analiz ederek denetim firmalarının yoğunlaşma ile kazandıkları pazar güçlerini kötüye kullanarak denetim ücretlerini kendi lehlerine etkilediği ancak güçlü bir yasal rejim altında, denetim ücretlerinin yoğunlaşma olmasına rağmen azaldığı tespit edilmiştir.

Denetim piyasasında yaşanan birleşmelerin sonuçlarının ortaya konması bakımından Abidin, Beattie, ve Goodacre (2010), tarafından denetim piyasasında birleşmelerin etkilerinin tespiti için yapılan çalışmada A. Andersen’in Deloitte & Touche tarafından satın alınmasının ardından, varlık başına ortalama denetim ücretleri belirgin bir şekilde arttığı vurgulanmaktadır.

Chang ve Chiou (2016), Çin denetim piyasası 2001-2011 yılları arasında 12.334 firma yılı analiz edilerek yapılan çalışmada Çin denetim piyasasında yoğunlaşmanın az olduğu ifade edilmektedir. Bunun sonucu olarak piyasa

rekabetinin yoğun olduğu belirtilmiştir. Gelişmiş ülkelere kıyasla Çin'deki yasal ortamın nispeten zayıf olduğu ifade edilerek, denetim ücretleri ve yoğunlaşma arasında önemli miktarda pozitif korelasyon olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca yoğunlaşmanın etkisinin ortadan kaldırılması için denetim ücretlerine üst sınır getirilmesinin, denetim kalitesinin düşmesine neden olacağı vurgulanmaktadır.

Gunn, Kawada ve Michas (2019), 28 ülkeden 6981 firma ve 29.179 firma yılı verilerini analiz ederek denetim piyasasının 4 büyük denetim firması ve diğer denetim firmaları olarak gruplara ayrıldığında piyasanın 4 büyük grubundaki yoğunlaşmanın daha yüksek denetim fiyatlandırmasına yol açtığı belirtilmiştir. Bu durumu etkileyen sebepler; müşteri büyüklüğü, uluslararası operasyonlar ve IFRS kullanımı gibi faktörler sayılarak bu faktörlerin denetim piyasasına giriş engelleri yarattığı, yoğunlaşmayı ve denetim ücretlerini arttırdığı belirtilmektedir.

Andrew (2024), tarafından 2012-2022 yılları arasındaki Nijerya Borsası'nda işlem gören sağlık ve ilaç şirketleri üzerine yapılan bir çalışmada, denetim piyasası yoğunlaşmasının denetim ücretleri üzerinde %1 pozitif ve anlamlı bir artışa yol açtığını ortaya çıkarmıştır. Firma özellikleri ile denetim piyasası yoğunlaşması arasındaki etkinin ise %5 düzeyinde pozitif ve anlamlı olduğunu ortaya konulmaktadır.

Willekens, Marleen, Dekeyser, Bruynseels ve Numan (2023), tarafından 2009-2017 dönemlerini kapsayan ABD verilerini kullanarak, yaptığı çalışmada denetim kalitesi ile yoğunlaşma arasında ilişki olmadığı fakat sektörel bazda yapılan çalışmalara göre, denetim firmasının pazar payı arttıkça denetim kalitesinin de yükseldiği ifade edilmiştir. Ancak buradaki olumlu etkinin sektör uzmanlığından ziyade, pazar liderinin sektör pazar payı hakimiyetinden olumlu etkilendiği belirtilmektedir.

García ve Cammack (2011), Amerika'da 50 şehri denetim pazarı açısından analiz ederek halka açık ve ulusal çaptaki denetim pazarına 4 büyük denetim firmasının hakim olduğunu, şehir bazında ise diğer denetim firmalarının pazar payının bir miktar daha iyi olduğu belirtilmektedir.

Andriani ve Ermawati (2024), tarafından 2020-2023 dönemi için Jakarta İslam Endeksi'nde listelenen şirketler üzerinde yapılan bir çalışmada, eş zamanlı olarak denetim pazarı konsantrasyonu, denetim süresi ve denetim ücretlerinin denetim kalitesine olumlu etkiye sahip olduğu belirtilmektedir.

Duh, Ye ve Yu (2020), tarafından 2003-2012 döneminde 78 ülkeyi kapsayan yapılan çalışmada yolsuzluk ile 4 büyük denetim pazarı yoğunluğu arasında pozitif bir ilişki olduğu, bu ilişkinin de dolaylı olduğu belirtilmektedir.

Lawrance ve Jeremy (2014), çalışmalarında 2000-2010 yılları arasındaki ABD verilerini kullanarak, 2002 yılında Amerikan denetim piyasasında yaşananların etkilerini de çalışmaya dahil etmişler. Sonuç olarak fazla piyasa yoğunlaşmasının büyük müşterilerin ücretleri üzerinde yalnızca çok küçük bir etkisi olduğunu, piyasa gücünün yüksek ücretler oluşturacağı hususundaki endişelerin yersiz olduğunu ifade edilmektedir.

Meiryani ve diğerleri (2021), çalışmalarında 2017-2019 dönemi için Endonezya Borsası'nda işlem gören firma verilerini kullanarak yaptıkları analiz sonucunda denetim hizmetlerinin piyasa yoğunlaşmasının ve piyasa gücünün denetim ücretleri üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir.

Elbardan, Kotb ve Ishaque (2023), 39 farklı dergide yayımlanan 55 yıllık bir zaman dilimini kapsayan 108 makalenin incelendiği çalışmada, 1980'li yıllardan itibaren büyük uluslararası denetim firmalarının piyasa hâkimiyetinde sürekli bir artış olduğunu ve bu durumun genellikle oligopolistik bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Çalışma, bu alandaki mevcut araştırmaların yetersizliğine dikkat çekerek, literatürün ağırlıklı olarak denetim fiyatlandırması ve kalitesi konularına odaklandığını; ancak, yoğunlaşmanın tekelleştirici fiyatlandırmaya yol açıp açmadığı ve denetim kalitesi üzerindeki etkileri konusunda çelişkili bulgular sunduğunu belirtmektedir.

3.2.2. Yoğunlaşmanın Denetim Kalitesine Etkilerini Araştıran Çalışmalar

Yoğunlaşmanın denetim kalitesine olan etkileri literatürde dikkat çeken diğer önemli konu olmaktadır. Yoğunlaşmanın denetim kalitesi üzerindeki etkisi, muhtemelen rekabetle olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır (Chaney, Jeter ve Shaw 2003: 490). Piyasa gücünün artması ile tekelleştirici gücünü kullanan denetim firmalarının daha

yüksek denetim ücreti talep edeceği düşünülmektedir. Bu amaçla çeşitli araştırmalar yapılmış ve araştırmalar farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Aşağıda bu çalışma sonuçları kısaca özetlenmektedir.

Joshi (2024), piyasa yoğunlaşmasını araştıran araştırmalara yönelik yaptığı çalışmasında 2014’ten 2024’e kadar on yıllık bir dönemde bu konuyu araştıran 37 çalışma olduğunu, çalışmaların 21’i (%56,8) büyük çoğunluğu Arap ülkelerinden olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde, 16’sı (%43,2) ise gelişmiş ülkelerde yürütüldüğünü, bu çalışmaların (%43,3) ortak denetimlerin denetim kalitesini artırdığını bulurken, (%32,4) bunun tersini ve geriye kalan (%24,3)’te etkinin önemsiz olduğunu ifade etmektedir.

Francis, Michas ve Seavey (2013), tarafından 42 ülkenin denetim pazarı yapısındaki farklılıklar analiz edilerek denetim pazarı içerisinde 4 büyük denetim firması payının arttığı ülkelerde, hem 4 büyük hem de diğer denetimlerin daha yüksek kalitede olduğunu belirtilmektedir. Benze şekilde Clarina ve Fitriany (2019), tarafından 2008-2015 yılları arasında Endonezya Borsası’nda finansal olmayan şirketlerden 2.578 firma yılı verisi kullanılarak yapılan çalışmada, piyasa yoğunluğunun denetim kalitesini iyileştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Bazı çalışmalarda ise yoğunlaşmanın kalite üzerinde olumsuz etki yarattığı ortaya konmaktadır. Boone, Khurana ve Raman (2012), yaptıkları çalışmada denetim piyasasındaki oligopolistik hakimiyeti denetçiler arasında kayıtsızlığı teşvik ederek denetimlere daha hoşgörülü ve daha az şüpheli bir yaklaşımla sonuçlanır ve hizmet kalitesini düşürdüğünü ifade etmektedir. Benzer şekilde Kordestani (2018), 2011-2016 yılları arasında Tahran Borsası’nda işlem gören 78 şirketin verilerinin incelendiği araştırmada denetim piyasası yoğunlaşmasının denetim kalitesini düşürdüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

Aynı ülkede benzer çalışmaların farklı sonuçlar ürettiği çalışmalar da mevcuttur. Nijerya’da yapılan çalışmada denetim piyasasının 4 büyük denetim firması lehine yoğunlaşmasının rekabet şartlarını olumsuz etkilemesi nedeniyle denetim kalitesinde düşüşe yol açtığı ortaya konmuştur (Dabor, Wilson, ve Joy 2024: 5). Ancak yine Nijerya’daki perakende sektöründe halka açık 5 firmanın 2012- 2020 yılları arası verileri kullanılarak yapılan çalışmada yoğunlaşmanın, denetçi bağımsızlığını ve denetim kalitesini anlamlı şekilde olumlu etkilediği tespit edilmektedir (Tahir, Alhassan ve Oyedokun 2024: 174).

Bazı çalışmalarda ise yoğunlaşmanın denetim kalitesi üzerinde etkisinin olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bradbury ve Kim (2024), araştırmasında Rusya’da IFRS’nin benimsenmesinden sonra artan denetçi yoğunlaşmasının, denetim kalitesine etki etmediğini belirtmektedir. Benzer araştırmada Kallapur, Sankaraguruswamy ve Zang (2010), çalışmalarında denetim piyasasındaki yoğunlaşmanın artmasının denetim kalitesine etki etmediği bu nedenle endişe kaynağı olmadığını ifade etmektedir.

Yoğunlaşmanın denetim kalitesi üzerine yaptığı etkileri araştıran çalışmalar incelendiğinde literatürde çelişkili sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir.

Bu çalışma ise denetim piyasasındaki yoğunluğun ölçülmesi bakımından literatürdeki diğer çalışmalarla benzerdir ancak özellikle yoğunlaşma düzeyindeki değişimin denetim kurumlarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini incelenmesi yönüyle, aynı konudaki diğer çalışmalara ek bir perspektif sunmaktadır.

4. ARAŞTIRMA

Bu bölüm araştırmanın amacını, neden önemli olduğunu, kapsamını, hangi açılardan sınırlı olduğunu ve araştırmada hangi yöntemlerin kullanıldığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

4.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Yoğunlaşmanın denetim üzerindeki etkilerinin araştırılmasından evvel piyasada denetim yoğunluğunun düzeyinin ve değişim seyrinin araştırılması ve benzer ülkeler ile kıyaslanması ve yoğunlaşma düzeyinde meydana gelen değişimlerin sonuçlarının araştırılması gerekmektedir. Bu çalışmada Türkiye’deki 2020-2023 yılları arası denetim piyasası yoğunluğu ölçülerek, önceki çalışmalar ve benzer ülkeler ile kıyaslamayı ve yoğunlaşma oranındaki değişimin denetim firmalarının gelir dağılımına olan etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece, yoğunlaşma düzeyinde yaşanan değişimin miktarı ve seyri, yoğunlaşma düzeyinde yaşanan değişimin firmaların

kazanç dağılımlarına etkisi, güncel verilerle hesaplanmış yoğunluk oranı literatüre kazandırılacaktır. Sonraki araştırmacıların yoğunluk kalite ya da yoğunluk ücret ilişkisine yönelik çalışmalarına alt yapı oluşturmaktır.

Çalışmanın Kapsamı, Sınırlılığı

Araştırma verileri, 2024 yılı itibarıyla şeffaflık raporu yayımlama zorunluluğu olan 165 firmanın 2020-2023 yılları için yayımladığı 372 rapordan toplanmıştır. Önceki çalışmalarla kıyaslama yapmak ve literatüre katkı sağlamak amacıyla bu güncel veriler kullanılmıştır. Çalışmanın en önemli kısıtı, kullanılan verilerin yalnızca yayınlanan şeffaflık repolarına dayanmasıdır. Dolayısı ile çalışma tüm piyasa verisini kapsamamaktadır.

4.2. Çalışmada Kullanılan Yöntemler

Yoğunlaşma düzeyinin belirlenmesi için literatürde farklı yöntemler bulunmaktadır. Benzer çalışmalarda bağımsız denetim piyasasının yoğunlaşma seviyesini ölçmek için en yaygın “N-Firma Yoğunlaşma Oranı” ve “Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI)” yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir (Rozgina ve Merlino 2020: 641); (Mališ ve Brozović 2015: 339).

Ayrıca Türkiye’de yapılan çalışmalardan Eser (2018), tarafından “N-Firma Yoğunlaşma Oranı”, “Herfindahl-Hirschman Endeksi” ve “Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı” yöntemleri, Kınay ve Cığır (2021), tarafından “N-Firma Yoğunlaşma Oranı” ve “Herfindahl-Hirschman Endeksi” yöntemleri kullanılarak analizler yapılmıştır. Bu nedenle Türkiye’de yapılan önceki çalışma sonuçları ile kıyaslama yapılabilmesi ve değişimin izlenmesi için “N-Firma Yoğunlaşma Oranı”, “Herfindahl-Hirschman Endeksi” ve “Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı” yöntemleri bu çalışmada tercih edilmektedir.

4.2.1. N-Firma Yoğunlaşma Oranı Yöntemi

Bu oranı, ekonomide piyasa yoğunlaşma düzeyinin belirlenmesinde kullanılan yaygın bir göstergedir ve şirketlerin belirli bir sektördeki pazar paylarına dayalı olarak ölçüm yapar. (CRN) olarak ifade edilerek önceden belirlenmiş en büyük (N) sayıda firmanın pazar içerisindeki yüzdelik paylarının toplamıdır. Aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$CR_n = C_1 + C_2 + C_3 + \dots + C_n = \sum_{i=1}^n C_i \quad (1)$$

Avrupa Komisyonu'nun 2021 tarihli raporunda denetim hizmetleri sektöründeki yoğunlaşma düzeyini hesaplamak için kullandığı yoğunlaşma seviyeleri Tablo 3’de sunulmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2021: 5).

Tablo 3. CR4 Yoğunlaşma Seviyeleri

CR4 % Değeri	0	0 <CR4 <50	50 <CR4 <80	80 <CR4 <100	100
Piyasa Yapısı	Tam Rekabet	Tam Rekabet ile Oligopol Arası	Oligopol	Oligopol Tekel Arası	Tekel

4.2.2. Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI) Yöntemi

Bu endeks, piyasa yoğunlaşmasının ölçülmesinde yaygın olarak kullanılan diğer bir endekstir. Özellikle şirket birleşmelerinde piyasanın durumu hakkında karar vermek için bu endeksten yararlanılmaktadır. Bu endeks, sektörde faaliyet gösteren firmaların pazar payları kullanılarak aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$HHI = S_1^2 + S_2^2 + S_3^2 + \dots + S_n^2 \quad (2)$$

ABD “Adalet Bakanlığı Federal Ticaret Komisyonu” tarafından hazırlanan 1982 yılında ilk versiyonu yayımlanan ve 2023 yılında güncellenen “Birleşme Rehberi” bu endeksi esas almaktadır. Rehberde göre piyasa üç ana yoğunlaşma görünümde olabilmektedir. Bu seviyeler Tablo 4’de yer almaktadır (U.S. Department of Justice and the Federal Trade Commission 2023: 5).

Tablo 4: Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI) Yoğunlaşma Seviyeleri

HHI Değeri	HHI <1000	1000<HHI<1800	1800<HHI
Piyasa Yapısı	Yoğunlaşmamış Piyasa	Düşük Yoğunlaşmış Piyasa	Çok Yüksek Yoğunlaşmış Piyasa

4.2.3. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Max Otto Lorenz tarafından toplumdaki gelir eşitsizliğinin derecesini göstermek amacı ile 1905 yılında geliştirilen Lorenz Eğrisi, grafiksel bir gösterim iken; Corrado Gini tarafından 1912 yılında geliştirilen Gini katsayısı, Lorenz eğrisi üzerindeki alanlar kullanılarak, gelir eşitsizliğini tek bir katsayıyla ifade etmektedir.

Gini katsayısı, en düşük 0, en büyük 1 değerini alabilen bir katsayıdır. Katsayı 0 değerine yaklaştıkça eşitlik artarken yoğunlaşma azalmakta, katsayı 1 değerine yaklaştıkça eşitsizlik ve yoğunlaşma artmaktadır.

5. BULGULAR

Bu bölümde çalışmada kullanılan verilerin istatistiksel bilgileri ve her bir ölçüm yöntemine göre bulgularına yer verilmektedir.

5.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Bağımsız denetim kuruluşlarının, araştırma yılları boyunca elde ettikleri gelirler doğrultusunda derlenen tanımlayıcı istatistikler Tablo 5-6’da sunulmaktadır.

Tablo 5. Toplam Gelir Tutarlarının Yıllara Göre Tanımlayıcı İstatistikleri

	2020	2021	2022	2023
Ortalama	13.923.970,76	15.896.972,37	25.310.030,74	58.573.300,52
Standart Hata	4.451.184,11	4.903.938,93	7.387.472,92	15.509.650,30
Ortanca	2.655.703,00	3.164.749,00	5.621.569,00	11.344.019,00
Standart Sapma	42.227.640,22	47.797.684,22	70.858.150,99	151.169.371,83
Basıklık	20,19	19,14	18,83	13,24
Çarpıklık	4,49	4,42	4,33	3,72
Aralık	257.423.912,81	283.214.987,00	411.666.544,00	772.362.433,00
En Büyük	219.723,19	329.235,00	427.722,00	759.965,00
En Küçük	257.643.636,00	283.544.222,00	412.094.266,00	773.122.398,00
Toplam	1.253.157.367,96	1.510.212.375,45	2.328.522.827,98	5.564.463.549,44
Say	90	95	92	95

Tablo 6. Bağımsız Denetim Gelir Tutarlarının Yıllara Göre Tanımlayıcı İstatistikleri

	2020	2021	2022	2023
Ortalama	8.411.169,31	10.284.523,52	16.831.513,73	35.212.224,24
Standart Hata	2.981.440,09	3.484.643,50	5.494.184,95	10.790.754,21
Ortanca	1.654.563,50	1.897.319,00	2.910.700,00	6.822.193,00
Standart Sapma	28.284.424,14	33.964.103,57	52.698.370,77	105.175.262,09
Basıklık	20,95	21,27	23,89	24,52
Çarpıklık	4,62	4,65	4,78	4,78
Aralık	169.457.407,00	207.449.457,00	350.523.827,00	717.451.704,00
En Büyük	120.951,00	326.922,00	129.295,00	125.000,00
En Küçük	169.578.358,00	207.776.379,00	350.653.122,00	717.576.704,00
Toplam	757.005.238,33	977.029.734,00	1.548.499.263,14	3.345.161.303,16
Say	90	95	92	95

5.2. N-Firma Yoğunlaşma Oranına İlişkin Bulgular

Bu çalışmada, firmaların yoğunlaşma düzeyini değerlendirmek ve önceki çalışmalarla karşılaştırma yapabilmek için CR4 ve CR8 değerleri hem bağımsız denetim geliri hem de toplam gelir üzerinden hesaplanmış ve Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo 7. 2020-2023 Yılları İçin Bağımsız Denetim Geliri ve Toplam Gelir Üzerinden Hesaplanan CR4 ve CR8 Değerleri

Yıl	N	Bağımsız Denetim Gelirine Göre (CR4) Değeri	Toplam Gelire Göre (CR4) Değeri	Bağımsız Denetim Gelirine Göre (CR8) Değeri	Toplam Gelire Göre (CR8) Değeri
2020	90	71,44	63,84	81,21	75,79
2021	95	68,39	61,95	79,48	75,03
2022	92	64,03	57,57	77,25	72,74
2023	95	59,05	49,21	74,41	72,18

Kınay ve Ciğer (2021), yaptıkları araştırmada, 2019 yılı için bağımsız denetim gelirin göre (CR4) değerini 76,47 ve toplam gelire göre (CR4) değerini 67,16 olarak hesaplanmış ve bağımsız denetim gelirin göre denetim piyasası yoğunluğu 2017, 2018 ve 2019 yıllarında ufak düşüşler göstermekle beraber denetim piyasasının tekele yakın oligopol görünümüne sahip olduğu ifade edilmiştir. Yeni ve eski çalışmalar beraber değerlendirildiğinde CR4 değerlerine göre Türkiye’de bağımsız denetim piyasasının oligopol görünümünü devam ettirdiği ancak oligopol gücünün giderek azaldığı görülmektedir.

Kınay ve Ciğer (2021), yaptıkları araştırmada 2019 yılı için bağımsız denetim gelirin göre (CR8) değeri 84,79, olarak hesaplanmış ve yıllar içerisinde giderek azaldığı, toplam gelire göre (CR8) değeri 79,33 olarak hesaplanmış ve yıllar içerisinde giderek arttığı belirtilmektedir.

Bu çalışmada bağımsız denetim gelirin göre (CR8) değerinin artış eğilimini bitirerek azalış eğiliminde olduğu, toplam gelire göre (CR8) değerinin ise bir miktar azalmakla beraber yatay seyir halinde olduğu görülmekle beraber piyasanın güçlü oligopol görünümünü sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

5.3. Herfindahl-Hirschman Endeksine İlişkin Bulgular

Bir piyasanın rekabetçi bir seviyede olması için yoğunlaşmanın olmaması veya yoğunlaşma seviyesinin olabildiğince düşük olması gerekmektedir. 1000’den daha az HHI değeri, yoğunlaşmamış bir piyasa anlamına gelmektedir. Tablo 8’de 2020-2023 yıllarına ilişkin bağımsız denetim piyasası için HHI değerleri hesaplanmaktadır.

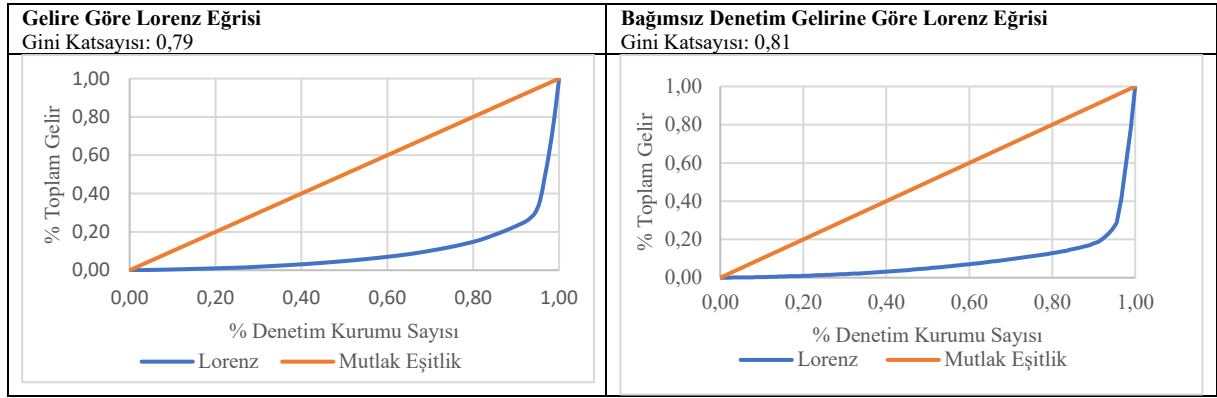
Tablo 8. 2020-2023 Yılları İçin Bağımsız Denetim Geliri ve Toplam Gelir Üzerinden Hesaplanmış HHI Değerleri

Yıl	N	Bağımsız Denetim Gelire Göre HHI Değeri	Toplam Gelire Göre HHI Değeri
2020	90	1.353,58	1.121,70
2021	95	1.241,20	1.046,86
2022	92	1.162,63	951,27
2023	95	1.034,49	799,02

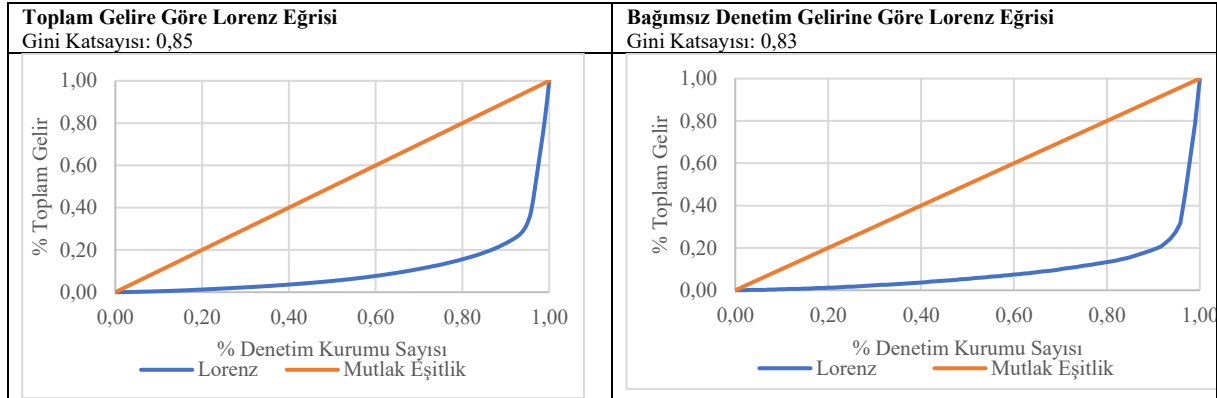
2019 yılı için Kınay ve Ciğer (2021) çalışmalarında bağımsız denetim gelirin göre HHI değeri 1.519, olarak, toplam gelire göre HHI değeri 1.225 olarak hesaplanmıştır. Piyasa yoğunluğunun düşük olduğu ve toplam gelire göre HHI değerinin artış eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Yapılan çalışma neticesinde 2020-2023 yılları arasında hem toplam gelire hem de bağımsız denetim gelirin göre HHI değerinin azalış seyrini devam ettirdiği görülmektedir. Ayrıca toplam gelire göre HHI değerinin 1.000 puanın altına indiği 2022 ve 2023 yıllarında yoğunlaşmanın olmadığını söylemek mümkündür.

5.4. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısına İlişkin Bulgular

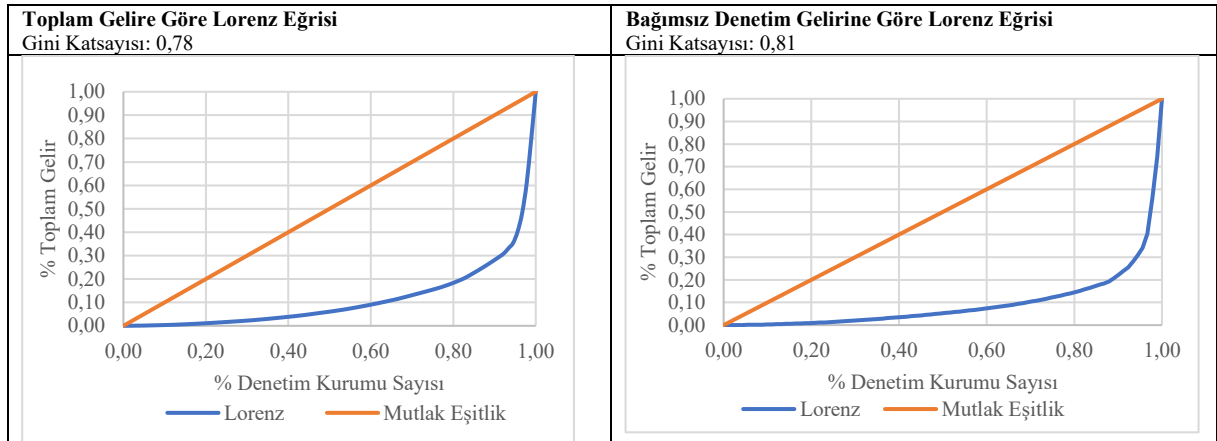
Araştırma yıllarında denetim kurumlarının kazanç dağılımlarına etkisini görmek için oluşturulan Lorenz Eğrileri ve hesaplanan Gini Katsayıları aşağıda topluca verilmiştir.

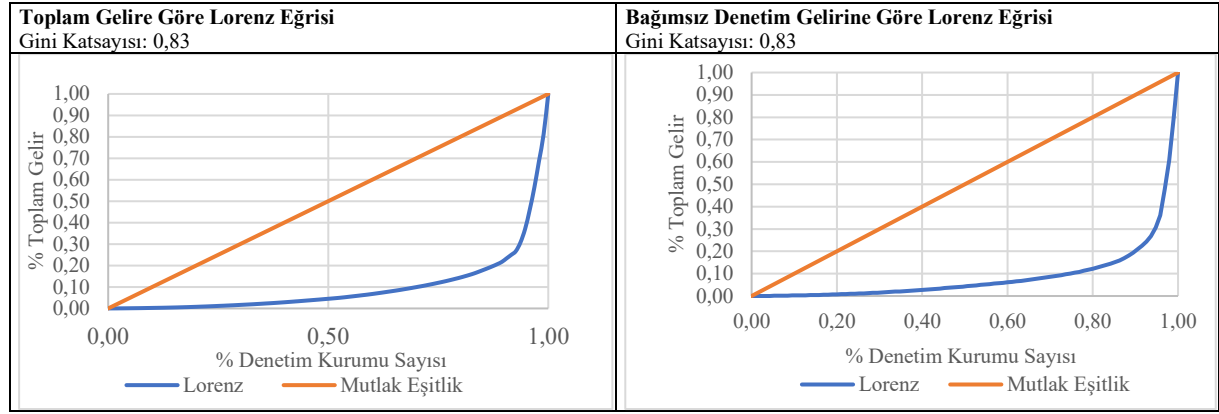
Şekil 1. 2020 Yılı Lorenz Eğrileri

Şekil 2. 2021 Yılı Lorenz Eğrileri

Şekil 3. 2022 Yılı Lorenz Eğrileri

Şekil 4. 2023 Yılı Lorenz Eğrileri

Eser (2018), Lorenz Eğrisi ve Gini katsayısını kullanarak yapmış olduğu çalışmada bağımsız denetim gelirlerine göre Türkiye denetim piyasası için Gini Katsayısını 2013 yılı için 0,87; 2017 yılı için 0,84 hesaplamıştır. Yukarıda 2020-2023 yılları için hesaplanan katsayılar göre denetim piyasasında kazanç dağılımı noktasında 2017 yılından bu yana pek değişiklik olmadığı ve kazanç dağılımında adaletsizliğin yüksek olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ

Piyasa yoğunluk oranı, piyasanın yapısını anlamak için önemli bir göstergedir. Piyasaların dinamik doğası gereği, bu oran zaman içinde değişim gösterebilmektedir. Piyasa yoğunluğunun bilinen en önemli etkisi; piyasa aktörlerinin piyasa gücünü kullanarak fiyatları kendi lehine etkilemesi ve dolayısı ile piyasa aktörlerinin elde ettiği gelirleri arttırmasıdır.

Bu çalışmada, Türkiye’deki bağımsız denetim piyasasının yoğunlaşma düzeyi ve bu düzeydeki değişim ve yönü önceki yıllara ait verilerle karşılaştırılarak incelenmiştir. 2020-2023 yılları arasında şeffaflık raporu yayınlayan denetim kuruluşlarının gelirleri, “N-Firma Yoğunlaşma Oranı”, “Herfindahl-Hirschman Endeksi” ve “Lorenz Eğrisi ile Gini Katsayısı” yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Türkiye’de CR4 değerini ölçen son çalışmada 2019 yılı için bağımsız denetim gelirine göre (CR4) değeri 76,47 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada, 2020 yılı için bu değer 71,44 iken; azalarak 2023 yılında 59,05’e düşmektedir. Aynı çalışmada, aynı yıl için toplam gelire göre (CR4) değeri 67,16 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada, 2020 yılı için bu değer 63,84 iken; azalarak 2023 yılında 49,21’e düşmektedir. Bu da ilk dört firma hakimiyetinin giderek azaldığını göstermektedir.

Ülkemizde CR8 değerini ölçen son çalışmada 2019 yılı için bağımsız denetim gelirine göre (CR8) değeri 84,79 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada, 2020 yılı için bu değer 81,21 iken; azalarak 2023 yılında 74,41’e düşmektedir. Aynı çalışmada aynı yıl için toplam gelire göre (CR8) değeri 79,33 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada, 2020 yılı için bu değer 75,79 iken; azalarak 2023 yılında 75,79’a düşmektedir. Bu göstergelerden de ilk sekiz firma hakimiyetinin de giderek azaldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de HHI değerini ölçen son çalışmada 2019 yılı için bağımsız denetim gelire göre HHI değeri 1.519 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada, 2020 yılı için bu değer 1.353 iken; azalarak 2023 yılında 1.034’e düşmektedir. Aynı çalışmada aynı yıl için toplam gelire göre HHI değeri 1.225 olarak ölçülmüştür. Bu çalışmada, 2020 yılı için bu değer 1.121 iken; azalarak 2023 yılında 799’a düşmektedir. Bu değerler de piyasa yoğunluğunun azaldığını, piyasadaki küçük firmaların piyasa hâkimiyetinin az da olsa arttığına işaret etmektedir.

Ülkemizde Gini katsayısını ölçen son çalışmada toplam gelirlere göre 2013 yılı için bu değer 0,87; 2017 yılı için 0,84 hesaplanmıştır. Bu çalışmada, 2020 yılı için bu değer 0,79 iken; karışık bir seyir izleyerek 2023 yılında 0,83

olarak ölçülmüştür. Gini katası değerlerinden, denetim firmalarının kazanç dağılımlarının iyileşmediği görülmektedir.

CR ve HHI değerleri piyasa yoğunlaşmanın doğrudan göstergeleridir. Gini katsayı değerleri ise kazanç dağılımını göstermektedir. Bu çalışmada, ülkemizde yıllar içerisinde denetim piyasası yoğunlaşma düzeyinin sınırlı azalmasına rağmen, bu durumun denetim kurumlarının kazanç dağılımına yansımadağı anlaşılmaktadır. Bu durum büyük denetim firmalarının piyasa hakimiyetinin azalmasına rağmen; piyasa güçlerini kullanarak fiyatları kendi lehine etkilemiş olabileceklerine ilişkin önemli bir göstergedir. Kesin tespitlerin yapılması için ilave çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Denetim piyasası oligopol tipi yapısını devam ettirmektedir. Piyasanın bu görünümünün ana sebebi, 4 büyük denetim firmasının piyasaya hakim olmasından kaynaklanmaktadır. Zira araştırma yıllarında CR4 değeri 59 ila 71 değerleri arasındadır. Bu da 4 büyük denetim firmanın piyasa hakimiyetinin olduğunu ve rekabet ortamının yeterli düzeyde gelişmediğini göstermektedir. Avrupa Komisyonun Avrupa genelinde 2021 yılında yaptığı son araştırmada 4 büyük denetim firmasının pazar payı düzeyinin %70 civarında olduğu sonucu birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’nin denetim piyasasının rekabet bakımından Avrupa Birliği ülkeleri ile benzer olduğu anlaşılmaktadır.

Sonraki çalışmalarda araştırmacılar, farklı yöntemlere göre yoğunlaşma düzeyini tespit etmeleri ve piyasadaki yoğunlaşmanın denetim kalitesi ve denetim ücretlerine olan etkisini; ayrıca 4 büyük denetim firması dışında kalan denetim kurumlarının piyasada yeterince varlık gösterememelerinin sebebinin teknik ve fiziki yetersizlikleri mi yoksa 4 büyük denetim firmasının piyasada yarattığı giriş engellerinden mi kaynaklandığını araştırmaları faydalı olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Oktay YILDIRIM (%50), Yıldız AYANOĞLU (%50)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that there is no conflict of interest.

Funding: The author received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Oktay YILDIRIM (50%), Yıldız AYANOĞLU (50%)

KAYNAKÇA

- Andrew, U. (2024). Audit pricing and audit market concentration in Nigeria: the moderating effect of firm attributes. *Jalingo Journal of Social and Management Sciences*, 5(4), 241-249.
- Abidin, S., Beattie, V., ve Goodacre, A. (2010). Audit market structure, fees and choice in a period of structural change: Evidence from the UK–1998–2003. *British Accounting Review*, 42(3), 187–206. doi:1016/j.bar.2010.04.002
- Andriani, Y., Martika, S. Y., ve Ermawati, L. (2024). He effect of market concentration audit, audit tenure, and audit fees on audit quality (study on companies listed in the jakarta islamic index (JII) in 2020-2023). *ProBusiness: Management Journal*, 15(3), 352-358. doi: 10.62398/probis.v15i3
- Avrupa Komisyonu. (2010). Green paper audit policy: Lessons from the crisis, (COM (2010) 561 final). Erişim Adresi:

-
- [https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0561_/com_com\(2010\)0561_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0561_/com_com(2010)0561_en.pdf)
- Avrupa Komisyonu (2021). Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank and the European Systemic Risk Board, COM(2021) 29 final, (Article 27 of Regulation (EU) No 537/2014). Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0029>
- Beattie, V., Goodacre, A., ve Fearnley, S. (2003). And then there were four: A study of UK audit market concentration - causes, consequences and the scope for market adjustment. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 11(3), 250-265. doi: 10.1108/13581980310810561
- Bigus, J., ve Zimmermann, R. (2008). Non-audit fees, market leaders and concentration in the german audit market: a descriptive analysis. *International Journal of Auditing*, 12(3), 159-179. doi: 10.1111/j.1099-1123.2008.00378.x
- Boone, J. P., Khurana, I. K., ve Raman, K. K. (2012). Audit market concentration and auditor tolerance for earnings management. *Contemporary Accounting Research*, 29(4), 1171-1203. doi: 10.1111/j.1911-3846.2011.01144.x
- Solak, B., ve Erdoğan, S. (2016). Türkiye’de şeffaflık raporları ve bağımsız denetim sektörüne yönelik ampirik bir çalışma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 175-195.
- Bradbury, M. E., ve Kim, O. (2024). The impact of the IFRS adoption reform on audit market concentration, auditor choice and audit quality. *Journal of Applied Accounting Research*, 25(5), 995-1015. doi: 10.1108/JAAR-12-2022-0323
- Cabán-García, M. T., ve Cammack, S. E. (2011). Industry and city-level audit market concentration: industry and city-level audit market concentration. *International Journal of Auditing*, 15(1), 21-42. doi: 10.1111/j.1099-1123.2010.00421.x
- Clarina, M., ve Fitriany, F. (2019). The impact of audit market concentration on audit quality: evidence from Indonesia. *Jurnal Pengurusan*, 57, 1-12. doi: 10.17576/pengurusan-2019-57-12
- Chaney, P. K., Jeter, D. C., ve Shaw, P. E. (2003). The impact on the market for audit services of aggressive competition by auditors. *Journal of Accounting and Public Policy*, 22(6), 487-516. doi: 10.1016/j.jaccpubpol.2003.09.002
- Dabor, A. O., Wilson, O. F., ve Joy, O. E. (2024). Audit market concentration in an emerging economy. *Humanities Journal*, 1(1), 1-7. doi: 10.31893/humanitj.2024003
- Duh, R. R., Ye, C., ve Yu, L. H. (2020). Corruption and audit market concentration: An international investigation. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, 27(3), 261-279. doi: 10.1080/16081625.2018.1540942
- Elbardan, H., Kotb, A., ve Ishaque, M. (2023). A review of the empirical literature on audit market concentration. *The International Journal of Accounting*, 58(02), 1-52. doi: 10.1142/S1094406023500063
- Eser, R. (2018). Bağımsız denetim şirketleri büyüklüğünde güç kanunu ve denetim sektöründe piyasa yoğunlaşması. XX. Türkiye Muhasebe Kongresi 5-6 Ekim 2018, 1300-1335. İstanbul, Türkiye
- Eshleman, J. D., ve Lawson, B. (2016). Audit market structure and audit pricing. *Accounting Horizons*, 31 (1), 57-81. doi: 10.2308/acch-51603
- Francis, J. R., Michas, P. N., ve Seavey, S. E. (2013). Does audit market concentration harm the quality of audited earnings? Evidence from audit markets in 42 countries. *Contemporary Accounting Research*, 30(1), 325-355. doi: 10.1111/j.1911-3846.2012.01156.x
-

- Gunn, J. L., Kawada, B. S., ve Michas, P. N. (2019). Audit market concentration, audit fees, and audit quality: A cross-country analysis of complex audit clients. *Journal of Accounting and Public Policy*, 38(6), 1-21. doi: 10.1016/j.jaccpubpol.2019.106693
- House of Lords. (2011). Auditors: Market concentration and their role (Vol. I: Report, 2nd Report of Session 2010–11). London, England: The Stationery Office Limited. Erişim Adresi: <https://www.manifest.co.uk/wp-content/uploads/2011/03/2011-House-of-Lords-Final.pdf>
- Huang, T. C., Chang, H., ve Chiou, J. R. (2016). Audit market concentration, audit fees, and audit quality: evidence from China. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 35(2), 121-145. doi: 10.2308/ajpt-51299
- Huber, N. (2011). The concentration battle. *International Accounting Bulletin*, 6(10), 6-11. Erişim adresi: <http://www.blog-audit.com/wp-content/uploads/2012/03/étude-InternationalAccountingBulletin1.pdf>
- Ishak, A. M., Mansor, N., ve Maruhun, E. N. S. (2013). Audit market concentration and auditor’s industry specialization. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 91, 48-56. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.08.400
- Joshi, D. P. L. (2024). A review of the literature on joint audit and audit quality, audit, costs, and market concentration. *Audit, Costs, and Market Concentration (December 09, 2024)*, 45-61. doi: 10.2139/ssrn.5048520
- Kallapur, S., Sankaraguruswamy, S., ve Zang, Y. (2010). Audit market concentration and audit quality. *Social Science Research Network*. February 2, 2010. 1-55. doi:10.2139/ssrn.1546356
- Kınay, B., ve Çiğer, A., (2021). Denetim piyasası yoğunlaşma analizi: Türkiye denetim piyasası. *VI. International Symposium on Accounting and Finance ISAF 2021* 213-219. Bursa, Türkiye
- Kordestani, G., Rezazade, J., Olum, K. M., ve Abdi, M. (2018). The investigation of audit market concentration impact on audit fees and audit quality. *Journal of Financial Accounting Research*, 10(2), 152-183.
- Lee, E. Y., Choi, J.H., Kim, E., ve Sunwoo, H.Y. (2024). Audit market concentration, legal regime, and audit fees: An international investigation. *International Journal of Auditing*, 28(1), 206-225. doi: 10.1111/ijau.12326
- Lawrance, E., ve Jeremy, S. (2014). The effect of concentration and regulation on audit fees: An application of panel data techniques. *Journal of Empirical Finance*, 27, 130-144. doi: 10.1016/j.jempfin.2013.10.007
- Maca, A. I., ve Ionescu, A. G. (2024). Audit market concentration for listed entities in romania and the impact following the latest EU audit reform. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, 18(1), 2100-2111. doi: 10.2478/picbe-2024-0177
- Mijić, K. J., ve Vuković, D. (2015). Concentration of the audit market: evidence from Serbia. *Economic Themes*, 52(1), 115-126.
- Otakefe, J. P., ve Nelson, E. (2024). A review of literature: audit market concentration and audit quality. *South Asian Journal of Marketing & Management Research (SAJMMR)*, 14(5-6), 8-18. doi: 10.5958/2249-877X.2024.00005.0
- Rozgina, L.S., ve Merlino, S. K. (2020). Concentration dynamics in the market for audit of public interest entities in Latvia. *In Lecture Notes in Networks and Systems*, 117, 641-653.
- Mališ, S. S., ve Brozović, M. (2015). Audit market concentration evidence from Croatia. *Ekonomski Vjesnik*, 28(2), 339-356.
- Meiriyani, M., Rianty, K. K., Daud, Z. M., Andrian, T., ve Prabowo, I. C. (2021). The effect of audit service market concentration and power market of public accountant office on audit fee, *ICEBT 21: Proceedings of the 2021 5th International Conference on E-Education, E-Business and E-Technology*, 99-105. doi: 10.1145/3474880.3474901

- Sanli, N., ve Özbirecikli, M. (2012). Türkiye’de denetim mesleğinin gelişim süreci: geçmişten geleceğe bir araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış, Kasım*, 1-28.
- Stanley D. Tonge, ve Charles W. W. (1991). Auditor concentration and competition among the large public accounting firms: Post-merger status and future implications, *Journal of Accounting and Public Policy*, 10(2), 157-172. doi: 10.1016/0278-4254(91)90010-H.
- Tahir, M. I., Shaibu A. A., ve Emmanuel O. G. (2024). Impact of audit market concentration and auditor attributes on audit quality of consumer goods firms in Nigeria. *FUDMA Journal of Accounting and Finance Research [FUJAFR]*, 2(1), 166-177. doi: 10.33003/fujaf-2024.v2i1.79.166-177
- U.S. Department of Justice and the Federal Trade Commission. (2023). *Merger Guidelines*. Erişim Adresi: https://www.ftc.gov/system/files/ftc_gov/pdf/2023_merger_guidelines_final_12.18.2023.pdf
- Velte, P., ve Stiglbauer, M. (2012). Audit market concentration and its influence on audit quality. *International Business Research*, 5(11), 146-161. doi: 10.5539/ibr.v5n11p146
- Willekens, M., Dekeyser, S., Bruynseels, L., ve Numan, W. (2023). Auditor market power and audit quality revisited: effects of market concentration, market share distance, and leadership. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 38(1), 161-181. doi: 10.1177/0148558X20966249

SUMMARY

Introduction

Independent auditing is an assurance mechanism designed to enhance the reliability of published financial data. In Turkey, independent auditing began on a voluntary basis in the 1970s and became mandatory for certain firms in the 1980s with the introduction of new legislation.

A significant portion of the audit sector worldwide is in the hands of a small number of firms. While the international operations of audit firms ensure the standardization of auditing on the one hand, they also increase the confidence in auditing on the other. Global audit firms may have positive or negative effects on the countries in which they operate. Positive impacts include leading local audit firms toward institutionalization and training personnel for the industry.

Given the limited resources and capacity of small and medium-sized audit firms, it will not be possible for them to audit internationally active listed companies with a high volume of transactions, and this will pose a risk to both the audit client and the audit firm. On the other hand, audit clients, aware of this situation, will turn to audit firms that are suitable for them. This will lead to concentration in the audit market. While concentration may seem to be a natural phenomenon, it can also be viewed as a market being coerced or captured by a few firms.

Concentration in the audit market both limits the choice of auditor and creates a barrier to entry for medium-sized audit firms. Whether concentration leads to monopolistic pricing and affects audit quality needs to be investigated; however, the level of market concentration and its evolution must first be determined.

Purpose

Prior to assessing the implications of concentration, it is essential to determine the level and evolution of audit market concentration, compare it internationally, and explore its consequences. This study aims to measure the audit market concentration in Turkey between 2020 and 2023, to compare it with previous studies and similar countries, and to reveal the effects of the change in the concentration rate on the income distribution of audit firms. Therefore this study contributes to the literature by presenting the extent and trend of concentration changes, their impact on income distribution, and updated concentration metrics. It will also provide a basis for future researchers' studies on concentration-quality or concentration-wage relationship.

Method

Data from a total of 372 transparency reports published in Turkey between 2020 and 2023 were used. In order to compare with previous studies conducted in Turkey and to observe the change, analyses were conducted using the same “N-Firm Concentration Ratio”, “Herfindahl-Hirschman Index”, “Lorenz Curve and Gini Coefficient” methods.

Results and Conclusions

The analyses show that the audit market remains an oligopoly, with CR4, CR8, and HHI values indicating a limited decrease in concentration. However, Gini coefficient data reveal that the distribution of earnings among audit firms remains highly unequal, with no significant change from previous periods. The analyses show that the audit market remains an oligopoly, with CR4, CR8, and HHI values indicating a limited decrease in concentration. However, Gini coefficient data reveal that the distribution of earnings among audit firms remains highly unequal, with no significant change from previous periods.

The dominance of the 'Big Four' audit firms is the primary reason for this market outlook. Indeed, the CR4 value ranges between 59 and 71 in the years under review. This shows that the market dominance of the big 4 audit firms is around 65% and that the competitive environment is not sufficiently developed. The Turkish audit market is competitively similar to European Union countries, where a European Commission survey found the market share of the Big Four audit firms to be around 70%.